

De erfenis van het verleden Bakens en ballast voor de toekomst van het sociaal-cultureel werk

De sector van het sociaal-cultureel vormingswerk is op zoek naar een nieuwe identiteit. Op verschillende plaatsen in Nederland en Vlaanderen worden vraagtekens geplaatst bij de klassieke doelstellingen en functies van die werksoort. De vanzelfsprekende oriëntaties van de jaren zestig en zeventig lijken niet meer te voldoen. Ook de spontane maatschappelijke erkenning van deze sector lijkt niet langer voorhanden. Redenen genoeg dus om een grondige discussie aan te vatten met gesprekspartners zowel binnen als buiten de sector. In deze bijdrage wil ik hiertoe enkele impulsen geven. Ik wil onderzoeken in welke mate het zelfbegrip van de sociaal-culturele sector nog te verzoenen valt met de gewijzigde maatschappelijke omstandigheden van de jaren tachtig en negentig.

Ik vertrek daarbij van de hypothese dat in de maatschappelijke context vanaf de jaren tachtig ingrijpende veranderingen aan de oppervlakte zijn gekomen. Die veranderingen situeren zich op economisch, sociaal en cultureel vlak. Tegen die achtergrond zijn de vertrouwde definities en de aansluitende organisatie- en werkvormen van het sociaal-cultureel vormingswerk niet langer vanzelfsprekend. Het legitimiteitsverlies dat ermee gepaard gaat, daagt de sector uit tot herprofilering. Daarbij rijst de vraag welke aspecten van het zelfbeeld nog steeds adequaat zijn en welke dringend aan verandering of vernieuwing toe zijn. Kortom, een proces van kritische reflectie, dat gekenmerkt wordt door creativiteit, durf en openheid, dringt zich op. Het sociaal-cultureel vormingswerk heeft het principe van de kritische reflectie steeds hoog in het vaandel gevoerd. Slechts in de mate waarin het erin slaagt dat principe ook op zichzelf toe te passen, zullen nieuwe perspectieven tot ontwikkeling worden gebracht. Dit is geen eenvoudige, maar wel een erg boeiende uitdaging.

1. De crisis van de verzorgingsstaat

De maatschappelijke context van het sociaal-cultureel werk vandaag de dag verschilt grondig van deze van de jaren waarin de fundamenteën van deze sector werden gelegd. In de jaren vijftig en zestig werd gewerkt aan de grondslagen van een groot aantal sociale en culturele voorzieningen ter bevordering van het welzijn van de burgers. Als gevolg hiervan, en in aansluiting met de groeiende culturele autonomie, werden vooral in de loop van de jaren zeventig beleidsmaatregelen ontwikkeld die de sociaal-culturele sector een relatief stabiele basis leken te verschaffen. De decretaire regelingen gaven aanleiding tot een afgebakende werksortelijke differentiëring, een bevestiging (of bevestiging) van de bestaande ideologische en filosofische oriëntaties, en een relatieve professionalisering van het vormings- en ontwikkelingswerk. Op basis van deze grondslagen kwam de sociaal-culturele sector in de loop van de

jaren zeventig tot volle ontplooiing. Vele nieuwe initiatieven zagen het daglicht. De professionalisering gaf aanleiding tot creatieve experimenten. Een optimistische visie op emancipatie vormde het filosofisch draagvlak van de sector.

De gevolgen van de economische crisis, die zich aandeed in het midden van de jaren zeventig, werden vooral manifest bij de overgang naar de jaren tachtig. Vanaf dat moment werd het overheidsbeleid vrij drastisch hertekend. De groei van het sociaal-cultureel werk stagneerde onder invloed van opeenvolgende bezuinigingsoperaties. De toenemende professionalisering werd een halt toegeroepen. Het beleid werd meer en meer gericht op achterstands groepen. De optimistische geluiden omtrent emancipatie werden gaandeweg

vervallen door een meer zakelijke oriëntatie op effectiviteit en efficiëntie. Deze ontwikkeling ging gepaard met felle ideologische discussies. Neo-liberale strekkingen traden op de voorgrond en legitimeerden in sterke mate een beleid dat gericht was op 'deregulering', 'meer markt, minder staat', 'zelfzorg, eerder dan overheidszorg'. De aanhoudende pleidooien tegen de verzorgingsstaat en voor een 'zorgzame samenleving' creëerden heel wat verwarring bij diegenen die betrokken waren geweest bij de uitbouw van de sociaal-culturele en welzijnsvoorzieningen in de jaren zestig en zeventig. Ze zagen zich genoodzaakt hun toenmalige ambities terug te schroeven en werden in toenemende mate, zowel ideologisch als praktisch, naar het tweede plan verwezen.

In het beleid dat de liberale cultuurminister voor de jaren negentig wil uittekenen, blijven dezelfde principes beklemtoond. De tegenstanders van dit beleid zijn er volgens hem nog niet in geslaagd een aantrekkelijk alternatief uit te tekenen dat rekening houdt met de gewijzigde economische, sociale en culturele context. Het neo-liberale offensief, ten aanzien van de sociaal-culturele sector, lijkt vooralsnog niet op de terugweg. De minister verwijt de professionals van de sector een gebrek aan dynamiek, een te grote bezorgdheid voor het in stand houden van remmende regelingen, verkokerde werksoorten en parallelle verzuilde structuren. Paradoxaalwijze worden 'de progressieven' van de jaren zestig en zeventig nu gebrandmerkt om hun 'conservatieve' reflexen.

2. De opmerkelijke groei van de volwasseneneducatie (M. A. A. A. A.)

In de hoogdagen van het sociaal-cultureel werk vormde het concept van de permanente vorming een belangrijk streefdoel. Theoretici en practici van deze sector waren voortrekkers in dit veelbelovend project. Ze beriepen zich op de emancipatorische beginselen van permanente vorming zoals egalitatie, participatie en globalisatie. Momenteel krijgt het principe van het levenslang leren steeds concreter gestalte. In de context van de informatierevolutie en de beklemtoonde noodzaak aan flexibiliteit zowel op professioneel vlak als in de civiele maatschappij, komt een breed en gevarieerd aanbod van scholings-, opleidings- en vormingsactiviteiten tot ontwikkeling. De 'lerende samenleving' lijkt niet langer een utopie, maar een concrete werkelijkheid die vooral vanuit economische impulsen gestalte krijgt. Het organiseren en begeleiden van leerprocessen voor volwassenen groeit stilaan uit tot een economisch rendabele activiteit, door sommigen omschreven als één van de belangrijkste groeisectoren van de nabije toekomst.

Nieuwe 'entrepreneurs' van permanente educatie dienen zich aan. Het educatief bedrijf wordt grotendeels op zakelijke leest geschoeid. De idealistische woordvoerders van weleer blijven wat verweesd achter. Ze worden op de snel groeiende markt van de volwasseneneducatie beconcurrereerd door human resource managers, onderwijskundigen en specialisten in de afstandseducatie. Het begrip 'vorming' heeft voor die nieuwkomers een andere betekenis. De ontwikkeling van de individuele en collectieve identiteit, op basis van een kritische appreciatie van zichzelf en de maatschappelijke omgeving, staat er niet centraal. De pragmatische aanpassing van individuen en groepen aan de eisen van de tijd krijgt vanaf de jaren tachtig het volle gewicht. De oude vormingsidealen worden nog enkel gekoesterd binnen een relatief kleine kring die slechts weinig gewicht in de schaal werpt op de markt van de volwasseneneducatie.

Deze ontwikkeling wordt niet evenzeer door de 'cliënten' als noodzaak om zich te handhaven voor maatschappelijke t aanbod in een veranderde tijd zwak protest tegen het terug valt er in sociaal-culturele k zich momenteel in een p pelijk belang en status win

3. Het sociaal-cultureel

Op de conferentie van de H cultureel werkers nog besch creatieve wijze nieuwe ontw ken en inderdaad actief bezig matie en gemeenschapsontw konden ze toen niet vervoer het na moeizaam beïnvloedt wege de beleidsverantwoord een prioritair beleid ten aan van de duale maatschappij t De hardnekkige structurele werkte een drastische toena laaggeschoolden en vrouwen zijde van het maatschappij als 'winnaars' uit het strijd alleen het gevolg van de eco mee gepaard gaand tweespo naar de economische reconw tieve sociale gevolgen worde sectoren van welzijn en ten Welzijn en cultuur ontwik noemde groepen. De overh praktijk van het sociaal-cul ten aanzien van bijzondere d ciële middelen gekoppeld a Parallel hiermee werden de tot strategieën van scholing gaandeweg ge(ped)agogiseer klemtonen. De begeleiding van veel vernieuwingspogin de beeldvorming van de sect nen de sector de oriëntatie o komen.

Op genoemde conferentie in wasseneneducatie had behoe wijs en vorming dreigden te jaar later lijken deze dwarsv denzen wijzen op een proces tegratie. De permanente vor kampf met de gevolgen van

Deze ontwikkeling wordt niet alleen in de hand gewerkt door de zakelijke technici, maar evenzeer door de 'cliënten' die zich gedwongen voelen tot permanente bijscholing. Door de noodzaak om zich te handhaven op de arbeidsmarkt draaien velen onder hen hun belangstelling voor maatschappelijke thema's terug tot op waakvlam-niveau. Het spel van vraag en aanbod in een veranderde tijdgeest werkt utilitaire oriëntaties in de hand. Veel meer dan een zwak protest tegen het terugdringen van de egalisatie-, participatie- en globalisatieprincipes valt er in sociaal-culturele kringen niet te noteren. De klassieke vormingswerkers bevinden zich momenteel in een paradoxale situatie. Terwijl de permanente vorming aan maatschappelijk belang en status wint, kijken de 'vormingswerkers' steeds meer toe vanop de zijlijn.

3. Het sociaal-cultureel vormingswerk als laboratorium van vernieuwing

Op de conferentie van de Hoge Raad voor de Volksontwikkeling in 1979 werden sociaal-cultureel werkers nog beschreven als sympathieke otters die er regelmatig in slaagden op creatieve wijze nieuwe ontwikkelingen aan te zwengelen. Omstreeks die tijd waren de betrokkenen inderdaad actief bezig met het ontwikkelen van experimenten van vorming, actie, animatie en gemeenschapsontwikkeling, ten behoeve van achtergestelde groepen. Wellicht konden ze toen niet vermoeden dat enige jaren later de door hen verzorgde doelgroepen, zij het na moeizaam beïnvloedingswerk, op specifieke aandacht zouden kunnen rekenen vanwege de beleidsverantwoordelijken. Vanaf het begin van de jaren tachtig begon inderdaad een prioritair beleid ten aanzien van kansarme groepen vaste vorm te krijgen. De contouren van de duale maatschappij tekenden zich stilaan af.

De hardnekkige structurele werkloosheid, gekoppeld aan bezuinigingen in de sociale sector, werkte een drastische toename in de hand van bestaansonzekere burgers. Vooral jongeren, laaggeschoolden en vrouwen werden het slachtoffer van deze ontwikkelingen. Aan de andere zijde van het maatschappelijk spectrum profileerden zich steeds uitdrukkelijker groepen die als 'winnaars' uit het strijdperk te voorschijn traden. Deze groeiende tegenstelling was niet alleen het gevolg van de economische crisis en herstructurering, maar evenzeer van een ermee gepaard gaand tweesporenbeleid van de overheid. Enerzijds gingen grote geldstromen naar de economische reconversie en expansie. Anderzijds moesten de meest opvallende negatieve sociale gevolgen worden weggewerkt, zij het met veel minder middelen. De beleidssectoren van welzijn en ten dele van cultuur kregen deze laatste opdracht toebedeeld.

Welzijn en cultuur ontwikkelden stilaan een prioriteitenbeleid ten aanzien van kansarm genoemde groepen. De overheid haakte in op enkele innovaties die in de voorbije jaren in de praktijk van het sociaal-cultureel werk van de grond waren gekomen. Via een projectenbeleid ten aanzien van bijzondere doelgroepen en problemen werd de verdeling van schaarse financiële middelen gekoppeld aan de eis tot meer systematische beheersing van de activiteiten. Parallel hiermee werden de structurele maatschappelijke problemen meer en meer ingeperkt tot strategieën van scholing. Met andere woorden, veel structurele sociale problemen werden gaandeweg ge(ped)agogiseerd. In aansluiting hiermee legde de sociaal-culturele sector nieuwe klemtonen. De begeleiding van laaggeschoolde, achtergestelde volwassenen vormde de kern van veel vernieuwingspogingen. Vermoedelijk kleurde deze ontwikkeling in belangrijke mate de beeldvorming van de sector ten aanzien van de buitenwereld. Dit neemt niet weg dat binnen de sector de oriëntatie op bredere bevolkingsgroepen en ruimere thema's aan bod bleef komen.

Op genoemde conferentie in 1979 werd nog een ander inspirerend beeld getekend. De volwasseneneducatie had behoefte aan 'dwarsverbindingen'. De terreinen van scholing, onderwijs en vorming dreigden te sterk op aparte sporen tot ontwikkeling te komen. Meer dan tien jaar later lijken deze dwarsverbindingen nog steeds een utopie. De hierboven beschreven tendenzen wijzen op een proces van toenemende functionele differentiatie eerder dan van integratie. De permanente vorming biedt nieuwe perspectieven voor de onderwijssector die kampt met de gevolgen van de denataliteit. De markt van bedrijfsgerichte opleidingen is in

volle opmars. Beide sectoren gaan hierbij voluit hun eigen gang. Het sociaal-cultureel vormingswerk met volwassenen daarentegen stagneert of lijdt aan uitholling, zowel in zijn educatieve als in zijn culturele dimensie.

Aan de educatieve zijde werden een aantal initiatieven, die op heel wat vernieuwingsenergie van de sociaal-culturele sector konden rekenen, overgeheveld naar genoemde zustersectoren. De basiseducatie behoort sinds kort tot de bevoegdheid van de onderwijsminister, zij het principieel met behoud van een belangrijke sociaal-culturele dimensie. Hetzelfde geldt voor het Tweedekans Onderwijs dat meer dan tien jaar geleden tot ontwikkeling kwam binnen het laboratorium van het vormingswerk. Eenzelfde evolutie lijkt momenteel aan de gang op het terrein van de scholing van werklozen, waar de Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling zich steeds uitdrukkelijker gaat oriënteren op doelgroepen die vroeger uitsluitend de aandacht kregen van de welzijns- en sociaal-culturele sectoren. Omwille van de volledigheid dient nog het domein van de samenlevingsopbouw te worden vermeld dat, zij het om een andere logica, in de loop van de jaren tachtig werd overgeheveld van de culturele- naar de welzijnssector.

4. De commercialisering van de populaire cultuur

Deze ontwikkeling wordt zeker niet tegengehouden door de huidige Minister van Cultuur van de Vlaamse Gemeenschap, wel integendeel. Zijn beleid vertoont een duidelijke breuk ten aanzien van zijn voorgangers. In vroegere beleidsdefinities werd cultuur vooral begrepen in termen van volksverheffing, of in meer hedendaagse taal, volksontwikkeling. Men vertrok van de vaststelling dat grote groepen mensen nauwelijks participeerden aan hogere vormen van cultuur. Veel beleidsinspanningen waren dan ook gericht op het bevorderen van de deelname aan deze cultuurvormen.

De huidige minister heeft duidelijk gebroken met deze opvatting. Hij vertrekt van een visie op cultuur waarin de levensstijl van mensen centraal staat. In die benadering zijn alle mensen in hun alledaagse leven cultureel actief: in de manier waarop ze praten, eten, zich kleden, hun woning inrichten, met elkaar en met de media omgaan etc... Participatie aan het culturele leven is in deze opvatting een doodgewone zaak. Het is niet iets wat mensen moet worden bijgebracht. Ze realiseren cultuur elk op hun eigen manier. Uiteraard zijn er verschillen tussen elitecultuur en populaire cultuur. Maar die verschillen moeten niet kost wat kost worden weggewerkt via speciale programma's. Mensen zijn best zelf in staat tot verantwoordde keuzes. Daarbij behoeven ze geen bijzondere vormen van sociaal-culturele begeleiding en duiding.

In aansluiting op deze redenering was de als liberalisering aangekondigde commercialisering van het medialandschap één van de hoofddoelstellingen van het recente cultuurbeleid. Dit proces moest vooral bijdragen tot de bevrijding van de populaire cultuur van de bevoogding van het openbaar initiatief. De minister heeft ogenschijnlijk op dat vlak niet verkeerd gegokt. Het succes van de commerciële televisie in Vlaanderen en elders laat zien hoe grote groepen mensen zich herkennen in een onproblematisch ontspanningsaanbod. Het fenomeen van de commerciële televisie maakt op scherpe wijze duidelijk hoe ingrijpend momenteel de alledaagse vrijetijdsbesteding door de markt wordt geregeld. Het is een logische stap in een proces van commercialisering van de populaire cultuur die sinds de jaren vijftig steeds verder om zich heen grijpt. Het huidig cultuurbeleid bestond er vooral in de, met de traditie verbonden, hinderpalen weg te werken. Ook het sociaal-cultureel vormingswerk kan als zo'n hinderpaal worden beschouwd. Het is nogal logisch dat de minister weinig impulsen heeft gegeven aan deze werksoort.

Uiteraard heeft het sociaal-cultureel werk nogal wat concurrentie ondervonden van de systematische commercialisering van de cultuurproductie. Nog niet zo lang geleden speelden vooral de grote verenigingen een eersterangsrol in de vrijetijdsbesteding van veel mensen. Hun kracht bestond uit hun relatieve monopoliepositie, gekoppeld aan een tamelijk even-

wichtige dosering van ontmoeten en een publiek forum én een samenleving. Via deze, hoofdpunten bij uitstek voor de culturele expressievormen.

De commercialisering van de dualisering. Informatie, de dag vooral tot de verandering. Mensen worden in hun levensbanden. Ze zijn veel meer op verbonden risico's moeten. Bij de duiding en appreciatie uit. Ofwel beschouwt men de menselijke relaties. In deze gedwongen als een nefaste commercialisering van de keerde redenering is echter. De individualisering kan welijke verantwoordelijkheid is de individualisering niet de opkomst van de vrijetijdsvrije tijd is slechts mogelijk tijdsaanbod willen aangesprokercommercialisering niet noodzakseringsprocessen. Integendeel, meester maakt van deze individualisering wordDe historische achtergrond dat de eerste redenering, by de. Misschien ligt hier één no 1991. De sector heeft by sociaal-cultureel vormingswren van mondigheid, emancnoodgedwongen de vooronvoldoende geëmanciperonderstelling is voor het soHet tot uitgangspunt neme mingsconcepten en daarmee lijkt zichzelf als vormende aanleiding van deze identit het vertrouwde emancipati zich niet meer in herkenne als mondige burgers willen nieuw verhaal, naar een n van burgers als uitgangspu verhaal lijkt mij één van de

5. Een herinterpretatie

Nogal wat cultuurcritici w dezer dagen stagneert. Er

wichtige dosering van ontmoeting, ontspanning, belangenbehartiging en vorming. Ze vormden een publiek forum én een cultureel integratiekader voor relatief grote groepen in onze samenleving. Via deze, hoofdzakelijk verzuilde, organisaties leerden mensen zin en betekenis te verlenen aan hun dagelijkse emoties, verlangens en ambities. De verenigingen waren trefpunten bij uitstek voor de overdracht en ontwikkeling van populaire en meer gesofisticeerde culturele expressievormen.

De commercialisering van de cultuur ging gepaard met een verregaand proces van individualisering. Informatie, vorming, ontspanning en de zorg om het welzijn behoren vandaag de dag vooral tot de verantwoordelijkheid van individuen eerder dan van sociale verbanden. Mensen worden in hun levensoriëntatie niet langer geruggesteund door de traditionele verbanden. Ze zijn veel meer op zichzelf aangewezen bij het nemen van beslissingen. De ermee verbonden risico's moeten ze ook zelf zien te klaren.

Bij de duiding en appreciatie van deze ontwikkelingen kan men grosso modo twee richtingen uit. Ofwel beschouwt men de individualisering als een gevolg van de vermarkting van de menselijke relaties. In deze opvatting verschijnen de individualiseringsprocessen bijna noodgedwongen als een nefaste ontwikkeling die het gevolg is van de verleiding van mensen door de commercialisering van de cultuur. Doemdenken is in dit geval nooit ver weg. De omgekeerde redenering is echter ook mogelijk.

De individualisering kan worden opgevat als een uiting van een behoefte aan meer persoonlijke verantwoordelijkheid of als een uitdrukking van mondigheid van de burger. In dit geval is de individualisering niet zozeer een gevolg van, maar een noodzakelijke voorwaarde voor de opkomst van de vrijetijdsindustrie. Met andere woorden, de commercialisering van de vrije tijd is slechts mogelijk, in de mate dat mensen als individuele verbruikers van een vrijetijdsaanbod willen aangesproken worden. In deze tweede opvatting hoeft kritiek op de commercialisering niet noodzakelijk samen te vallen met een verwerping van de individualiseringsprocessen. Integendeel, de wijze waarop de industrie zich, via standaardiseringsprocessen, meester maakt van de vrije tijd, kan juist als een misbruik en een miskenning van deze individualisering worden geïnterpreteerd.

De historische achtergronden van het sociaal-cultureel werk brengen wellicht met zich mee dat de eerste redenering, binnen deze kringen, meer kracht van waarheid heeft dan de tweede. Misschien ligt hier één van de belangrijkste dilemma's van het sociaal-cultureel werk anno 1991. De sector heeft het moeilijk om de mondigheid van de burger te aanvaarden. Het sociaal-cultureel vormingswerk was in het verleden, in al zijn vezels, gericht op het bevorderen van mondigheid, emancipatie of autonomie van mensen. Deze oriëntatie impliceert noodgedwongen de vooronderstelling dat de doelgroepen onmondig, beperkt autonoom of onvoldoende geëmancipeerd zijn. Het loslaten van deze, in de traditie gewortelde, vooronderstelling is voor het sociaal-cultureel werk niet vanzelfsprekend.

Het tot uitgangspunt nemen van de mondigheid van de mensen, zet de vertrouwde vormingsconcepten en daarmee ook de eigen identiteit op de helling. Dit is bedreigend. Men lijkt zichzelf als vormende instantie overbodig te maken. Het sociaal-cultureel werk kan, naar aanleiding van deze identiteitsbedreiging, twee richtingen uit. Ofwel bekrachtigt de sector het vertrouwde emancipatie-verhaal, maar loopt daarbij het risico dat steeds meer mensen er zich niet meer in herkennen. Ze wijzen het klassieke sociaal-cultureel discours af, omdat ze als mondige burgers willen aangesproken worden. Ofwel gaat de sector op zoek naar een nieuw verhaal, naar een nieuw funderend concept, waarbij de erkenning van de mondigheid van burgers als uitgangspunt wordt genomen. Het tot ontwikkeling brengen van zo'n nieuw verhaal lijkt mij één van de belangrijkste uitdagingen voor het sociaal-cultureel werk.

5. Een herinterpretatie van postmoderne signalen

Nogal wat cultuurcritici wijzen erop dat het klassieke verlichtingsverhaal over 'emancipatie' dezer dagen stagneert. Er komt sleet op de omvattende programma's die individuen en groe-

pen naar een betere toekomst moeten leiden. Blijkbaar zijn we in een cultuurhistorisch stadium aanbeld waarin steeds meer mensen weigeren de traditionele grote verhalen te volgen of zich te identificeren met omvattende perspectieven op de menselijke ontplooiing. Het ironiserend bricoleren, in het dagelijks leven en de kunst, met symbolen die verwijzen naar deze grote idealen zou hiervan de uitdrukking zijn.

Deze signalen kunnen de sociaal-culturele sector wat meer realiteitszin bijbrengen. Op cultureel vlak komt er blijkbaar een creatief verzet op gang tegen al te overspannen emancipatorische verwachtingen. Wordt het niet de hoogste tijd dat de vormingswerkers, zonder daarom te vervallen in overdreven relativisme, rekening houden met deze tegenstroom en de zinvolheid erkennen van allerlei reacties buiten de sector die misschien een meer hedendaagse uitdrukking vormen van een 'kritisch omgaan met zichzelf in relatie tot de maatschappelijke omgeving'? Wordt het niet de hoogste tijd dat de sociaal-culturele sector inziet dat hij niet het monopolie heeft over de kritische reflectie, en dit in het verleden ook nooit heeft gehad? Dit relativerend inzicht vormt misschien het begin van een nieuw verhaal.

Ook op het vlak van de educatie lijkt dergelijke oriëntatie aangewezen. Hierboven werd duidelijk dat de 'ware' vorming niet enkel door de traditionele vormingswerkers wordt gegarandeerd. Communicatief leren komt in verschillende contexten tot stand. De nieuwe sociale bewegingen hebben in de jongste decennia uitdrukkelijk aangetoond dat kritische zingevingsvragen noodgedwongen steeds weer aan de oppervlakte komen. Daarom ook wordt in sommige analyses erop aangedrongen om vooral in deze richting dwarsverbindingen te realiseren. Wellicht gebeurt dit vanuit de overtuiging dat binnen deze stromingen het communicatief handelen in min of meer pure vorm tot ontwikkeling komt.

De pleitbezorgers van deze oriëntatie zijn echter veel sceptischer over de mogelijkheden tot communicatief leren en handelen binnen de zogenoemde hardere sectoren. De macht van de staat en de markt neigt er inderdaad steeds weer toe om communicatieve leerprocessen te bekorten of te bemoeilijken vanuit strategische overwegingen. Maar, moet daarom de conclusie luiden dat ware vorming enkel maar tot stand komt binnen de relatief veilige muren van het 'echte vormingswerk'? Vermoedelijk is dit een te verregaande conclusie. Net zoals dit het geval is bij het tot stand komen van culturele tegenstromen, ontstaan creatieve zingevingsvragen en -antwoorden ook binnen andere (educatieve) contexten dan de sociaal-culturele.

Moet de sector niet worden opgebroken en de vorming integreren binnen andere educatieve en culturele fora dan de vertrouwde? Moet daarom ook het begrip vorming niet opnieuw worden gedefinieerd, in relatie tot kwalificatie en cultuur?

6. Tot slot enkele uitdagingen

Hierboven werd een beeld geschetst van ingrijpende economische, maatschappelijke en culturele veranderingen. Binnen deze context lijkt de rol van de sociaal-culturele sector te worden herleid tot bescheiden proporties. Misschien was deze situatie al lange tijd zo. Misschien liet het verhaal dat de sociaal-culturele sector over zichzelf vertelt onvoldoende ruimte voor andere, nieuwere interpretaties. Misschien ontbreekt het de sector vooral aan een aantrekkelijk nieuw discours, waarin aan de hierboven geschetste uitdagingen een nieuwe betekenis wordt verleend. Ter afronding zet ik deze uitdagingen nog even op een rijtje, onder de vorm van veertien stellingen. Ik hoop dat ze ertoe bijdragen dat lichtende bakens uit het verleden worden herkend en overtollige ballast wordt afgegooid.

1. Vorming is communicatief handelen. *heeft te maken met*
2. Communicatief handelen bevordert de kritische oordeelsvorming van individuen over zichzelf in relatie tot hun sociale, culturele en economische context.
3. Kritische oordeelsvorming is niet enkel een cognitief-rationele, maar evenzeer een normatieve en expressieve aangelegenheid.

4. Vorming levert een belangrijke besluitvorming.
5. Vorming is de centrale op
6. De noodzaak van dit ma
7. Deze voorziening richt z
8. De sociaal-culturele sec
9. Vorming is niet neutraal
10. Het sociaal-cultureel w
11. Kritische oordeelsvorm
12. Methodische vernieuw
13. Slechts in de mate dat b
14. Dertien is een ongeluks

Voorzitter van de

4. Vorming levert een belangrijke bijdrage tot het maatschappelijk debat en tot de democratische besluitvorming.
5. Vorming is de centrale opdracht van het sociaal-cultureel werk.
6. De noodzaak van dit maatschappelijk debat rechtvaardigt de voortzetting van het sociaal-cultureel werk als aparte culturele voorziening.
7. Deze voorziening richt zich tot brede bevolkingsgroepen en is niet te herleiden tot functionele scholing en training.
8. De sociaal-culturele sector organiseert vorming zowel binnen een eigenstandig kader als in verbinding met een brede waaier aan maatschappelijke, educatieve en culturele sectoren.
9. Vorming is niet neutraal, maar ook niet bevoogdend.
10. Het sociaal-cultureel werk moet ervan uitgaan dat de burger mondig is, niet dat hij mondig moet worden gemaakt.
11. Kritische oordeelsvorming komt niet tot stand in de beslotenheid van één enkele levensbeschouwelijke overtuiging, maar juist in het afwegen van verschillende mens- en maatschappijvisies.
12. Methodische vernieuwing wordt afgeremd door werksoortelijke verkokering.
13. Slechts in de mate dat het sociaal-cultureel werk erin slaagt het principe van kritische oordeelsvorming ook op zichzelf toe te passen, zullen nieuwe perspectieven tot ontwikkeling worden gebracht.
14. Dertien is een ongeluksgetal.

Dany Wildemeersch

Voorzitter van de studiegroep 'nieuwe uitdagingen voor het sociaal-cultureel werk'

Artikel: maart 1991